

Orla Lehmanns Falstertale

Taler

Orla Lehmann
Liberal politiker

Dato

30. januar 1841

Sted

Nykøbing Falster

Mine Herrer!

Den Opfordring, Christoffer Rasmussen har fremsat, skal jeg med Fornøjelse efterkomme. Jeg finder det nemlig meget prisværdigt, at han som en tænksom og redelig Mand i en saa vigtig Sag ikke vil slutte sig til en vis Mening, forinden han derom har vundet en selvstændig, paa Grunde bygget Overbevisning. Jeg vilde ønske, at Alle ville gjøre ligesaa; thi den, der er for hurtig til at sige Ja, han vil rimeligvis være lige saa let til at falde fra, naar han møder Modsigelse og Modstand. Han vil jo aabenbart være værgeløs, naar han møder en af de Løgneprofeter, som snige sig om paa Landet og bilde Bønderne ind, at Kongen har udsendt dem for at klage over, at Stænderne ville afsætte ham, eller som fortælle, at Professor Clausen er en Meneder, der er kjøbt af Herremændene for at arbeide mod Bønderne. Saadan skammelig Tale vilde Ingen vove at komme med, naar han ikke gjorde Regning paa, at Bønderne ikke vidste Besked; men den, som har skaffet sig Oplysning, han vil være aarvaagen, naar Fristeren kommer listende, som vil besnære og beskæmme ham, og han vil ikke blot kunne forsvare sin Tro, som hviler paa egen Erkjendelse, men han vil ogsaa være rede til paa enhver lovlig og sømmelig Maade at arbejde for dens Fremgang og Sejr. Derfor glæder jeg mig over, at her er givet mig Lejlighed til offentlig og aabenlyst at imødegaa Vildfarelser, som jeg meget godt veed at man søger at udbrede mellem Bønderne, men som ville forsvinde, saasnart Sandheden kan faa sin Ret.

En saadan Vildfarelse er det, naar der her blev sagt, »at de suveræne Konger have gjort meget for Bønderne og forsvaret dem mod de Mægtige«. Det er en Vildfarelse, som Landets Historie modbeviser. Den lærer os vistnok, at Enevoldsmagten gjorde en Ende paa Adelsvælden. Hvorledes det gik til med Enevoldsmagtens Indførelse, derom kunde der siges Meget; men det vedkommer os ikke her. Nok, den sejrede, og derved var Adelsens Magt knækket.

Ja, knækket ligeoverfor Kongerne; men monstro ogsaa ligeoverfor Bønderne? Spørg Historien, og den vil svare Dem, at over Bønderne beholdt Adelen sin gamle Magt, ja at den fik ligesom til Trøst en hel Del nye Rettigheder, saa at Bønderne vedblev at være Trælle, og at deres Kaar stedse blev værre og værre. Og foruden vor egen Adel kom der hele Hærskarer af tydske Baroner og Landstrygere ind i Landet, som bleve mægtige Herrer - baade Ministre og Amtmænd og Herremænd - som handlede helt ilde med Bonden. Endelig lærer Historien, at det Trældomsaa, som hidtil kun havde hvilet paa Øerne, ved Stavnsbaandets Indførelse nu ogsaa blev lagt paa de hidtil frie jydsk Bønder. Alt dette gjorde de suveræne Konger. Den, som tror, at Revolutionen af 1660 har været til Bøndernes Fordel, har taget storligen fejl; thi aldrig har det Tryk, hvorunder de sukkede, været saa haardt og saa almindeligt, som efter den Tid. En ussel og forkuet Slægt, opvoxet i Urenlighed og Vankundighed i elendige Jordhytter, arbejdende under Ridefogdens Pidsk for strænge, ofte fremmede Herrer, som fraadsede i Hovmod og Overdaadighed - det er det sørgelige Billede, Historien giver af den danske Bondestand under Enevoldskongerne, lige fra Suverænitetens Indførelse og indtil Slutningen af det forrige Aarhundrede.

Dengang blev der gjort Meget for Bonden - det er sandt, og det skulle De bevare i taknemmelig Erindring, og De skulle ihukomme, hvor stor og hæderlig en Del Kong Frederik VI havde deri. Det er i Sandhed ingen ringe Ros, at han alt i sin unge Alder med Begejstring opfattede denne Sag, og at han lige indtil sin Død usvækket bevarede sin Kjærlighed for Bonden. Men hvis De tro, at han personligen udrettede Alt, hvad der da skete, saa glemme De, at han, da de første afgjørende Skridt skete, netop var kommen ud af Drengalderen, og at der indtraadte en Standsning, tildels endog en Tilbagegang, da de Mænd døde eller traadte tilbage, som havde baade foreslaaet og udført det. Frederik VI støttede dem med et oprigtigt Sind; men det var modne, prøvede Mænd, som Bernstorff, Reventlow, Colbjørnsen og mange Andre, som førte Sagen frem - ja den egentlige Opfinder og Forfremmer, det var Tidsaanden, den ved ædle og kloge Mænds Tænkning og Tale forberedte, ved Pressen udbredte, ved Begivenhederne styrkede offentlige Mening. Derfor se vi ogsaa, at i Lande, som ikke stod under de danske Kongers Myndighed, omtrent de samme Fremskridt gjordes, som hos os, og de vilde ogsaa hos os være skete, hvad enten Kongen havde haft Enevoldsmagten eller ikke; thi det er umuligt, at, om vi dengang havde haft lovgivende Stænder, nogle Herremænd kunde have modstaaet Kongen, Regeringen, Pressen, den store oplyste og frisindede Del af Nationen. Kongen vilde i Stænderne ikke have fundet en Hindring, men en Støtte for hvad

han vilde udføre til Frihedens, Fædrelandets, Bondestandens Bedste, og hvis derunder Bønderne vare ledte frem til selv at være med, saa vilde det ikke blot have været til Ære for dem, men ogsaa til Fordel; thi var det gaaet lidt langsommere med Afgjørelsen, saa vilde det være gaaet raskere med Tilegnelsen, og navnlig vilde den hele Udvikling være bleven stadigere fortsat.

Hvad jeg her har sagt, og hvad Enhver, der kjender til Danmarks Historie, vil bekræfte, det vil vise Dem, at det er en stor Vildfarelse, at de suveræne Konger have været Almuens Venner og Beskyttere. Dette gjælder kun om een af dem, nemlig Frederik VI, og det er saaledes ikke Enevælden, men en af Tidsaanden greben og af den oplyste Del af Folket støttet Konge, som Bonden skylder Taknemmelighed. Men lad os nu endog sætte, at Alt, hvad der er gjort for Bondestanden, ene skyldtes Frederik VI, saa er han nu ialtfald død. Men veed De da, om Christian VIII i det Stykke tænker ganske som han? Og selvom De vidste det baade om ham og om hans Søn, saa kan De i alt Fald ikke vide det om deres endnu ufødte Efterkommere. Det er derfor misligt at bygge en Sag paa et enkelt Menneskes Personlighed; thi ligesom Frederik VI tænkte og handlede i dette Stykke helt anderledes, end de suveræne Konger før ham, saaledes kan Intet borge imod, at der jo engang kan komme en Konge i Danmark, som tænker og handler helt anderledes end Frederik VI. En saadan Konge kunde da i Kraft af sin Enevælde kuldkastrer, hvad der var gjort; han kunde - til »Ejendomsrettens Beskyttelse« eller til Ære for »en friere Benyttelse af Landbrugene« eller desl[ige] bringe Bønderne tilbage under de Stores Herredømme, til hvilke Regenternes Omgivelser i Reglen ville høre. Over en svag Konge kunde det vel tænkes, at disse kunde faa Magt, men ikke over et stærkt, folkekaaret Folkeraad. Ville Bønderne derfor sikkre sig baade at beholde hvad de have opnaaet, og at opnaa, hvad de endnu retfærdigen kunde ønske, da maa de sætte deres Haab til en fri Forfatning.

Lad os raadspørge vor egen Erfaring! Have maaske vore nuværende Stænder viist sig fjendtlige mod Bondesagen? Er det ikke netop dem, som efter en lang Stilstand atter have bragt den et godt Skridt fremad? Er det ikke dem, som have drevet Vejsagen, Jagtsagen og Landkommunesagen igjennem, bragt nyt Liv i Hoveri-Afløsningen, gjort en Begyndelse til Naturalydelsernes, navnlig Frikjørlernes, Afløsning, m. m. m. Ganske vist har der været Modstand og Kamp - det ligger i Frihedens Væsen - men Sejren var paa vor Side. Alt det have Stænderne udrettet til Bondestandens Bedste, uagtet de kun have bestaaet i faa Aar, og uagtet Godsejerne i dem have et saa stort Antal Stemmer. Og naar Stænderne

ikke have udrettet Mere, saa er det ikke, fordi de have for megen, men fordi de have for liden Magt. Og hvorledes skulde det kunne være anderledes? Hvorledes skulde det kunne tænkes, at de af Folket selv valgte Mænd skulde være fjendtlig sindede mod Folkets Interesser? Hvorledes en tilkommende Enevoldskonge vil tænke, og hvilke Raad han vil følge - det vide De ikke, og derpaa kunne De ikke have nogen Indflydelse. Derimod staaer det til enhver Tid i Bøndernes Magt at vælge Mænd til Stænderforsamlingen, som have baade Evne og Villie til at værne om deres Ret og til at virke for deres Bedste. Og disse ville ikke komme til at staa ene. Se Dem dog om! Er det blandt Vennerne af Enevælden eller blandt Vennerne af en fri Forfatning, - er det f. Ex. blandt de høje Herrer ved Hoffet eller blandt de saa ilde ansete Bladskrivere, at Bondens Vel finder sine varmeste Talsmænd? Og se Dem om i en videre Kreds! Have maaske de norske Bønder havt Skade af den frie Forfatning, hvilken vor nuværende Konge som Prinds har skaffet dem? Have de ikke tvertimod ved Hjælp af denne Forfatning sat deres billige og retfærdige Ønsker igjennem, og bragt det saavidt, at Staten næsten er gjældfri, og de selv befriede for mange af de mest trykkende Skatter? Naar Bønderne kun faa Sandheden at vide saa ville de lære, at saa lidt de have nogen særlig Grund til at elske Enevælden, saa lidt bør de laane Øre til dem, som ville ophidse dem mod Stænderne og Friheden, - saa ville de lære, at Fremskridtene, langt fra hos Stænderne at møde nogen farlig Modstand, tvertimod hos dem have fundet, og alt som de vinde i Magt, stedse kraftigere ville finde en redelig, folkelig og virksom Understøttelse.

Der er i hvad Christoffer Rasmussen nys har anført et andet Punkt, som trænger til nærmere Forklaring. Han mente nemlig, at, siden de suveræne Konger havde gjort saa meget for Bønderne, saa skulde disse vel betænke sig, inden de rakte Haanden til »at tage Magten fra Kongerne og give den til Stænderne«. Det er herom, jeg skal tillade mig endnu at sige et Par Ord. Hvis vi fik en fri Forfatning, saa er det ganske rigtigt, at Stænderne vilde erholde større Magt, og at Kongernes Enevælde vilde ophøre. Men er det det Samme, som at tage Magten fra Kongen? Vilde han ikke ligefuldt vedblive at være Statens ypperste Hoved, ansvarlig ene for Gud og sin Samvittighed? Vilde han ikke herefter, som hidindtil, staa i Spidsen, ikke blot for Regeringen, men for hele Folket, baade i Fred og i Krig, saa at uden hans Villie ingen Krig kunde begyndes, ingen Fred afsluttes, ingen Lov blive til? Det er kun Magten til at skade, men ikke Magten til at gavne, som en fri Forfatning ville berøve ham. Desuden maa De ikke tro, at Kongen i Virkeligheden er saa enevældig, som man efter Ordene skulde tro. Saa lidt som Kongen selv gaar omkring og kaster Sneen paa Vejene eller fanger Tyve, saa lidt

kan han selv i vigtige Sager se Alt med egne øjne, kjende Alt, udrette Alt; det er Embedsmændene, efter hvis Forestillinger de fleste Sager afgjøres, dem, som bringe til Udførelse, hvad der er besluttet. Det er dem, som i Gjærningen udøve en stor Del af den Magt, som efter Ordene tillægges Kongen, men som unddrage sig Ansvaret for deres Handlinger ved at krybe i Skjul bag Kongekaabens Purpur, og saaledes at stille deres Herre blot for Meget, hvortil han i Grunden kun laaner Navnet. I Virkeligheden er det derfor snarere Kollegiernes, end Kongens Magt, man ønsker flyttet over til Stænderne; det er folkekaarne Raadgivere, man vil stille ved Tronens Side, istedetfor de selvkaarne.

Stænder ville Alle have. Saavidt er det da Gudskelov kommet i Danmark, at Ingen længer ønsker den forrige Tilstand tilbage, da Folket ikke engang turde snakke med om sine egne Anliggendes Ordning. Men hvad kan det nytte, at Vælgerne samvittighedsfuldt udsøge de bedste Mænd af deres Midte, og at disse komme sammen og drøfte og arbejde og stræbe for Folkets Bedste - hvad kan alt Det nytte, naar et Par Etatsraader, som ikke ere en Smule klogere, end de bedste Mænd i Stænderne, men som kjende langt mindre til Folkets Anskuelser og Fornødenheder, kunne sidde ved deres grønne Bord inde i Kjøbenhavn og lave det saaledes, at det Ene efter det Andet bliver forkastet, eller udsat eller forkvaklet. Man skulde virkelig tro, at de gode Herrer mene, det gaar med Love, som med Vin, at de blive bedre, jo længer de henligge. Det er dette, man ønsker herefter at forebygge. Men en folkeligere Aand og kraftigere Forvaltning ville vi kun kunne faa, naar Folkets Udkaarede erholde større Indflydelse. Den større Magt, Stænderne fik, den vilde komme hele Folket til Gode, og den vilde vise sin gavnlige Virkning i Smaat som i Stort. Giv Folket større Andel i Magten, og Selvbevidsthed og Selvfølelse og frejdig Lyst til at virke for Fædrelandets Vel vil vaagne i hver dansk Mands Bryst. Regeringen vil blive dygtigere og stærkere; Skatterne ville blive mindre eller i alt Fald anvendes paa en nyttigere Maade; i Kommunerne - i Amterne, Kjøbstæderne og Sognene - ville mange brave Mænd, hvis Kræfter nu ligge ubenyttede, faa Lyst og Lejlighed til at virke for deres Medborgeres Vel. Ja selv de rent private Foretagender ville trives bedre, naar der er Mere tilladt og Mindre forbudt, og naar Friheden sikkrer Retten, styrker Modet, letter Bevægelsen. Det var jo vel en Prøve værd. Jeg tror, at det vil vise sig hos os, hvad der har viist sig paa andre Steder, at en fri Forfatning vil gjøre det lettere for Regeringen at udrette noget Godt, vanskeligere at gjøre noget Slet, men umuligt at gjøre - slet Ingenting.

Alt, hvad jeg har sagt, gaar ud paa at vise, at det aldeles ikke er Mening, at tage nogen god og ønskelig Magt fra Kongen. Tvertimod - jo større Magt Folket faar, desto større Magt faar ogsaa Kongen; thi Kongen og Folket ere Eet, og kun den Konge, som har et stærkt Folk, kan selv være stærk. De maa nemlig ikke tro, at det gaar med Kraften, som med en Sum Penge, at hvad man giver den Ene, det tager man fra den Anden, og deler man det, saa faar Hver kun det Halve. Nej, jo større Kraft Folket faar, desto større bliver ogsaa Kongens sande Magt - Magten til at modstaa fremmed Anmasselse og til at forsvare Rigets Uafhængighed - Magten til i det Indre at fremme Landets Udvikling og Folkets Vel. Kun om een Ting gjælder det, at hvad man giver til den Ene, det tager man fra den Anden, og denne ene Ting er netop - Penge. Men om det nu virkelig blev saa, at Regeringen fik lidt Mindre, og at Skatteyderne beholdt lidt Mere - var Ulykken da saa stor? Er det saa ubilligt, at Hvermand saavidt muligt selv nyder Frugterne af sit Arbejde? Eller er det saa urimeligt, naar man mener, at Enhver veed bedst at anvende, hvad han selv har erhvervet? Den rette Statskasse, det er Hvermands Lomme. Den bør staa aaben, saasnart det gjælder Nationens Ære og Frihed eller noget i Sandhed nyttigt eller ædelt Formaal; men den skal være lukket, naar der kun er Tale om forfængelig Tant eller gale Projekter. Den Haand, som aabner og lukker for Folkets Lomme, det er Folkets udkaarne Mænd - de ere de bedste Skatmestere. Derfor er Skattebevillingsretten Hjørnesteinen i enhver fri Forfatning; thi det kan ikke nægtes, at Pengevæsnet altid har været Enevældens svageste Side. Eller tror man, at, hvis Folket i sin Tid havde haft Skattebevillingsret, det da vilde have været muligt at bortkaste mange Millioner paa at bygge pragtfulde og overflødige Slotte, hvormed Nordsjælland var som oversaaet, saa at man kunde staa og spille Fjerboldt fra det ene til det andet? Eller tror man, at Folkets Udvalgte vilde have samtykket i at mæske alle de tyske Smaaprinser, Projektmagere og Vagabonder, der som graadige Ravne kastede sig over det stakkels Land, og skummede Fløden af Folkets Arbejde, medens de bandt Munden paa den Oxe, der tærsker? Vilde det ikke have været langt bedre at lade Folk beholde, hvad de behøvede til at forbedre deres Bedrift og til at nyde Lidt af Livets Glæde, eller i alt Fald at anvende Skatterne til nyttige Foretagender, som kunde have fremmet Landets Opkomst? Men selv i denne Sag er det ikke Kongen, man vil afknappe Noget. Hvad han behøver til at leve overensstemmende med sin høje Stand, det kan Landet godt taale at yde, og selvom man syntes der gik vel meget med til Balpareer og Jagtforlystelser, saa er jeg vis paa, at det vilde Enhver nok unde ham. Men ogsaa her er det de Snyltegjæster, der ville leve højt, uden at arbejde, som omgive Kongerne og misbruge deres Godhed eller Svaghed, fra hvem Forargelsen kommer. Det har til

alle Tider viist sig, hvor vanskeligt det falder Kongerne at sige Nej; det vilde derfor vist være til deres eget Bedste, dersom Folkets Repræsentanter kunde paatage sig den Ulejlighed.

Det er paa Tide, at jeg slutter. Jeg vil derfor kun endnu udtale den Overbevisning, at Spørgsmaalet ikke er, om Danmark skal have en fri Forfatning med Skattebevillingsret, som de fleste oplyste Nationer allerede have, som ingen, der har opnaaet den, for nogen Pris vil opgive, som de, der ikke have den, stræbe efter. Nej, Spørgsmaalet er kun, naar det vil ske, og dette vil væsentligen bero paa, hvor klart Folket selv erkjender dens Gavnlighed, og hvor inderligt det længes efter at blive delagtigt i dette Gode. Derfor er det godt, at Folket begynder alvorligere at overveje denne Sag; derfor er det Pligt for Enhver, som kan det, at oplyse de Ukyndige, at berolige de Ængstelige, og styrke de Tvivlraadige. Det har jeg stræbt at gjøre efter den dertil mig givne Anledning. Deres velvillige og livlige Opmærksomhed har viist mig, at jeg ikke har talt til døve Øren eller forhærdede Hjerter, og derfor tør jeg haabe, at ogsaa denne Stund vil bære god Frugt, naar De nu i Stilhed ville overveje og i Forening ville drøfte, hvad her er sagt. De skulle da sande, at Tanken om Frihedens Værdighed og om Fædrelandets Vel har Kraft til at klare Aanden og varme Hjertet. Med dette Ønske vil jeg nu byde Dem Farvel.

Kilde

Orla Lehmann (1873). Tale paa Falster i (red.) Carl Ploug: Orla Lehmanns efterladte skrifter, tredje bind, s. 116-127. Gyldendal: København.

Kildetype

Maskinskrevet manuskript

Tags

Den liberale bevægelse, Politisk tale

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/orla-lehmanns-falstertale-1841>